

13. Stebnytskyi, P. (1919). *Krytyka i bibliohrafiia. Ol. Shchadylov. Ekonomichna polityka Ukrainy* [Criticism and Bibliography. Ol. Shadilov Economic policy of Ukraine]. *Knyhar: Litopys ukrainskoho pysmenstva* [Bookman. Chronicle of Ukrainian Literature]. 25-26. 1739-1741. [in Ukrainian].
14. Stebnytskyi, P. (1919). *Pidsumky u perspektyvy proletarskoi ekonomiky* [The results and prospects of the proletarian economy]. *Knyhar: Litopys ukrainskoho pysmenstva* [Bookman. Chronicle of Ukrainian Literature]. 25-26. 1687-1699. [in Ukrainian].
15. Stebnytskyi, P. *Strashna spadshchyna. (Ekonomichno-finansovi naslidky svitovoi viiny), Stattia. 1920-ti roky.* [Terrible heritage. (Economic and financial consequences of World War). Article. 1920s]. *IR NBUV* [Institute of Manuscripts of the National Library of Ukraine named after V. Vernadsky]. 244. 32. [in Ukrainian].

Одержано 1.11.2018.

УДК 930.1:61]:355.48(100)«1941/1945»

Сіропол Володимир,

кандидат історичних наук, доцент
кафедри загальної історії, правознавства і
методик
навчання

e-mail: dpu.kaf.istorii@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-6069-2609>
ID: U-8091-2018

ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний
педагогічний університет імені Григорія
Сковороди»

м. Переяслав-Хмельницький
вул. Сухомлинського 30, Київська обл.,
Україна, 08401

DOI 10.5281/zenodo.2349110

Siropol Volodymyr,

Candidate of Historical Sciences, Assistant
Professor

of General History, Science of Law,
Teaching Methods Department

e-mail: dpu.kaf.istorii@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-6069-2609>
ID: U-8091-2018

Pereiaslav-Khmelnyskyi Hryhorii Skovoroda

State Pedagogical University,
Sukhomlynsky street 30, Pereiaslav-Khmelnyskyi,
Kyiv region, Ukraine, 08401

Львова Наталя,

асистент стоматолога,
м. Одеса, Україна, 65026

Lvova Natalia,

Dental assistant,
Odessa, Ukraine, 65026

Внесок дописувачів «Военно-медичного журналу» в дослідження історіографії проблеми медичного забезпечення Червоної армії в Другій світовій війні (1941-1945 рр.)

У статті робиться аналіз наукового доробку на сторінках «Военно-медичного журналу», який заклав, на наш погляд, підвалини для вивчення цілого комплексу проблем в історіографії медичного забезпечення Червоної армії в 1941-1945 рр. Саме праці цього періодичного видання одні з перших пролили світло на військову медицину радянського війська зазначеного періоду, що не могло не викликати інтерес у дослідників історії.

Визначено, що вивчення наукового доробку за матеріалами «Военно-медичного журналу» бере свій початок у середині 1970-х рр. У ході аналізу нами виявлено основні тенденції в історичній науці в межах питання. Зокрема, варто наголосити, що аналіз внеску в розробку медичного забезпечення в радянській історіографії було не досить популярним. Утім, дослідники намагалися розглянути найбільш актуальні питання в працях своїх колег, серед яких чільне місце посідають питання військової хірургії та терапії. До важливих питань, які цікавили авторів можна також віднести питання аналізу недоліків, які головним чином починають підійматися лише в 1980-х рр. Характерним для праць дописувачів до згаданого видання є те, що вони більше уваги звертали на дослідження даної проблеми саме з точки медицини, а не історії. Це, звісно пояснюється тим, що автори наукових доробків були медиками та приймали безпосередню участь у становленні системи медичного забезпечення Червоної армії в роки Другої світової війни.

Характерним для праць упродовж усього радянського періоду є те, що вони не були позбавлені впливу комуністичної партії, який став домінуючим під час формування структури самих досліджень. Ще однією особливістю є те, що дослідники не оминували увагою й питання героїфікації (героїзації), пік якої припадає, за нашими даними, на 70-ті рр. XX ст.

Окремим пластом виступають дослідження Л. Галіна, які зайняли чільне місце як в радянській, так і сучасній історіографії медичного забезпечення радянських військ періоду 1941-1945 рр.

Варто також зауважити, що окрему групу досліджень складають матеріали, що висвітлюють саме історію журналу, в яких, головним чином, простежується багаторічний досвід його функціонування. Проте і в них можна виділити окремі місця, в яких дослідники торкалися питань вивчення медичного забезпечення в роки Другої світової війни.

Стаття виконана в руслі сучасних підходів до аналізу історіографічних джерел і базується на засадах історизму, об'єктивності, системності й світоглядного плюралізму, що забезпечило вивчення фактів та явищ у конкретних історичних умовах і динаміці та дало змогу розглянути проблему медичного забезпечення Червоної армії 1941 – 1945 рр. у всіх її проявах.

Ключові слова: Друга світова війна, військова медицина, медичне забезпечення, Червона армія, історіографія.

The contribution of «Military medical journal» authors in the study of historiography of the problem of medical supply of the red army in the second world war (1941-1945)

The article analyzes a number of scientific developments published in the pages of the Military Medical Journal, which, in our opinion, laid the foundations for studying the whole complex of problems in the historiography of the medical supply of the Red Army in 1941-1945. The works of this periodical were among the first to shed light on the military medicine of the Soviet troops of given period, which caused an interest to researchers of history.

It is determined that the study of the scientific work on the materials of the «Military Medical Journal» dates back to the middle of the 1970's. In the course of the analysis, we identified the main trends in historical science within the scope of the question. In particular, it should be emphasized that the analysis of contribution to the development of medical supplies in Soviet historiography was not a very popular matter. Nevertheless, the researchers tried to address the most urgent issues in the works of their colleagues, among which the issue of military surgery and therapy. Among important questions that were interesting for authors may also be included the analysis of deficiencies that mainly begin to rise only in the 1980s. Characteristic for the writers' works to the mentioned publication is that they paid more attention to studying this problem more from a medical point than history. This is explained by the fact that the authors of the scientific papers were doctors and were directly involved in the development of the medical care system of the Red Army during the Second World War.

Characteristic for works during the Soviet period is that they were not deprived of the influence of the Communist Party, which became dominant during the formation of the structure of the research itself. Another feature is that the researchers did not ignore the issue of glorification (heroization), the peak of which, according to our data, started in the 70's of the XX century.

Separate layers are the researches of L. Galin, which occupied a prominent place in the historiography of medical supply of the Soviet armed forces during 1941-1945.

It is also worth to pay attention that a separate group of studies are materials that cover the history of the magazine, which mainly traces its perennial experience. However, they can also highlight the separate places in which researchers addressed the issues of medical supply during the Second World War.

Key words: Second World War, military medicine, medical supply, Red Army, historiography.

(Продовження)¹

Характеристика публікацій, які виходили на шпальтах видання впродовж 70 років, потребує періодизації. Є підстави вважати, що етапи історіографії заявленої проблематики збігаються із загальноприйнятою вітчизняними вченими періодизацією історії Другої світової війни (1941-1945 рр.). Так, провідні фахівці з історії та історіографії Другої світової війни М. Коваль, В. Король, О. Лисенко, В. Кучер, О. Марущенко, В. Стецкевич, та інші у своїх працях здебільшого вирізняють радянський і пострадянський (сучасний) періоди в дослідженні проблем 1941-1945 рр., які у свою чергу умовно діляться на етапи: радянський: 1) червень 1941 – травень 1945 рр.; 2) перше післявоєнне десятиліття; 3) 1956 р. – 80-і рр.; сучасний: 4) із 90-х рр. до нашого часу [27; 28; 29; 32; 33; 47; 50]. Проте, виходячи з особливостей розвитку журналу та наукової думки в межах досліджуваної проблеми, вони мають свої особливості та варті розгляду.

Перший етап радянського періоду за матеріалами часопису започатковується в серпні 1941 р. працями військових лікарів В. Захарова, Д. Шматікова та головного керівника ГВСУ Червоної армії Є. Смирнова [22; 42]. Зокрема, публікація В. Захарова та Д. Шматікова вміщувала досить важливі теоретичні положення та ідеї військово-медичної справи. На момент її виходу радянські медичні служби не мали військово-медичної доктрини, що було значною перешкодою в удосконаленні процесів надання медичної допомоги пораненим і хворим бійцям радянських Збройних сил. Саме створення та утвердження її в лавах діючої армії ставили собі за мету автори цього матеріалу. Відповідно до тверджень дослідників, військово-медична доктрина виходила з таких принципів: «1. Єдине розуміння витоків та розвитку хвороб, профілактики й лікування їх, єдине розуміння принципів хірургічної роботи в польовій санітарній службі. 2. Наступність у

¹ Початок статті надруковано: Переяславський літопис. 2018. Вип. 13. С. 134-143

лікуванні поранених і хворих на етапах санітарної евакуації» [22, с. 2]. Автори змістовно виклали завдання медичної служби залежно від етапів, на яких надання долікарської допомоги пораненим, швидкий їх виніс та евакуація до найближчих медико-санітарних закладів були головними. Цікавими є твердження, згідно з якими доктрина базувалася на суто наступальних діях на фронтах незалежно від умов, у яких перебувала військово-санітарна служба, що певною мірою може також пояснити перші невдачі 1941-1942 рр. [22, с. 2].

Як уже зазначалося, організаційні основи для випуску «Военно-медицинского журнала» були створенні ГВСУ, що також визначило й структуру та зміст журналу. Відповідно до нововведень, у жовтні того ж року на його сторінках з'являються нові розділи: лікувально-евакуаційний, організація і тактика медичної служби, питання протиепідемічного захисту військ та інші. Вони остаточно закріпили напрями дослідження, які відкривали нову сторінку в розробці проблем медичного забезпечення армії у війні 1941-1945 рр. Автори публікацій зазначеного періоду – переважно керівники медичних підрозділів – прагнули осмислити поточний досвід військової медицини на фронті та в тилу, визначити завдання і роль медичної служби. Тут насамперед виокремлюються статті С. Багдасар'яна, В. Вовсі, І. Попов'яна, К. Тіманькова, Є. Смирнова, Л. Ходоркова та інших [3; 9; 21; 40; 42-45; 48; 52]. Не маючи в повному розумінні статусу самостійних історичних досліджень, напрацювання 1941-1945 рр. у цій тематичній ніші здебільшого мали методично-інструктивний та практичний характер. Уже під час війни в текстах праць П. Абрамова, Д. Верховського, М. Завалішина, М. Полякова та інших робляться спроби підбити перші підсумки та систематизувати накопичений досвід медичного забезпечення бойових операцій Червоної армії [1; 7; 20; 38]. Однак, відносно слабе залучення фактів зумовило появу занадто загальних положень і тверджень, що стало на заваді формуванню ґрунтовних висновків. Ще однією характерною рисою значної частини досліджень цього періоду було уникнення точних фактів, що призводило до викривлення й тенденційного трактування тогочасних подій. Такі інтерпретації авторів, перш за все, обумовлювалися ідеологічними мотивами – страхом перед можливими репресивними санкціями, пам'ять про які була в той час ще надто свіжою.

Наступний етап (червень 1945-1955 рр.) характеризується відчутним спадом публікаційної активності на сторінках журналу. Серед досліджень із історичним ухилом, які б сприяли досягненню основних векторів розвитку наукової думки, виявлено лише близько двох десятків розвідок. Не дивлячись на незначну кількість публікацій на сторінках журналу, у цей період досліджувана проблема зазнала ширших узагальнень, які головним чином продовжували базуватися на досвіді військових медиків. Зокрема, тут потрібно відзначити роботу І. Попова, у якій зроблено перші підсумки результатів лабораторного обслуговування Червоної армії впродовж 1941-1945 рр. [39]. У визначенні основних здобутків військової медицини у Другій світовій війні вагоме значення мала стаття І. Макарова та Я. Акодуса [36]. Б. Добичін і М. Поляков узагальнили досвід військових медиків у межах конкретних бойових операцій [37].

Пожвавлення на шпальтах видання спостерігається з 60-х рр. Це стало результатом виступу М. Хрущова на XX з'їзді КПРС, на якому відбулося розвінчання культу особи Й. Сталіна. Ця подія зумовила певну «відлигу» в історичній науці. Починаючи з цього часу, журнал помітно набирає обертів в узагальненні досвіду медичного забезпечення радянських військ. На цьому відтинку журнал публікує близько 300 статей, у яких практична сторона відходить на другий план. Автори починають виявляти схильність до теоретичного осмислення діяльності медичної служби Червоної армії під час стратегічних і масштабних фронтових операцій. На цьому етапі часопис уперше знайомить читацький загал із медичним забезпеченням Московської, Смоленської та Сталінградської битв, оборони Севастополя, ґрунтовний аналіз якого містився у працях І. Біспена, Л. Бризгалової, І. Брагіна, М. Вишневського, А. Георгієвського, О. Григор'єва, М. Гурвича, М. Іванова, Б. Угрюмова, О. Хмирова та інших [4; 5; 8; 16; 17; 18; 19; 23; 49; 51]. У них автори наводять низку організаційних аспектів, тактику маневрування шпитальними базами, що здебільшого вперше зазнало уваги дослідників. Водночас матеріали містять низку емпіричного матеріалу, що дає змогу в переважній більшості випадків простежити стан організації шпитальних баз у цих операціях.

Курс на демократизацію, який запропонував новий Генеральний секретар компартії М. Горбачов із приходом до влади у 1985 р., зумовив появу кардинальних змін у поглядах значного кола дослідників з історії військової медицини в 1985-1991 рр., що, по суті, заклало початок окремого етапу в історієписанні. На початку 1989 р. виходить стаття А. Георгієвського та доцентів Селіванових, у якій робиться спроба критично оцінити весь радянський період

історіографії [15]. Поява такого роду робіт на сторінках видання засвідчувала намагання дослідників менш упереджено та об'єктивно підійти до оцінки наукового доробку фахівців у воєнні та повоєнні роки.

Останній – пострадянський, або сучасний, період історієписання бере свій початок із 1992 р. і триває донині. Сучасна доба характеризується зламами більшості стереотипів і рудиментів історичної науки. Можливість працювати в нових методологічних дискурсах, розсекречення архівних фондів стали запорукою перегляду колишніх поглядів на історію Другої світової війни в цілому та медичне забезпечення радянських військ зокрема. Так, Л. Циганкова та Ю. Цвелєв, аналізуючи стан медичного забезпечення жіночого контингенту Збройних сил СРСР, доволі критично оцінили результати діяльності медичних служб у цьому напрямі [53]. Методологічний плюралізм дав змогу дослідникам по-новому подивитися на проблему санітарних втрат і причини, якими вони детермінувалися, екстраполювати недоліки з польового рівня у площину виявлення негараздів у функціонуванні всієї системи управління державою та Збройними силами, створеними більшовиками [30; 34; 35; 41].

Звісно, будь-яка періодизація є умовною, такими ж є межі не тільки вивчення великих проблем, а й вузких сюжетів. Однак виокремлення таких етапів у межах 1941-2017 рр. дає нам змогу визначити, і простежити динаміку дослідницьких підходів, рівень наукових узагальнень; основні тенденції історієписання радянської та сучасної доби; визначити перспективи розвитку подальших наукових досліджень.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Абрамов П.В. Санитарное обеспечение Ростовской операции Красной армии (Ноябрь 1941 г.) // Военно-санитарное дело. 1941. №12. С.41-49.
2. Багдасарьян С.М. «Военно-медицинский журнал» // Военно-медицинский журнал. 1944. №1-2. С.93-94.
3. Багдасарьян С.М. Всесторонне изучать и умело использовать опыт войны // Военно-медицинский журнал. 1944. №1-2. С.3-10.
4. Биспен И.И., Сатрапинский Ф.В., Брызгалова Л.Л. О медицинском обеспечении войск в битве на Волге // Военно-медицинский журнал. 1963. №2. С.84-87.
5. Брагин И.С. Опыт взаимодействия медицинской службы армии, флота и органов гражданского здравоохранения в период обороны Одессы в 1941 году // Военно-медицинский журнал. 1970. №7. С.5-7.
6. Величко М.А. Вклад «Военно-медицинского журнала» в медицинское обеспечение Красной Армии в годы Великой Отечественной войны // Военно-медицинский журнал. 2007. №8. С.74-80.
7. Верховский Д.Н. Медицинское обеспечение войск Ленинградского фронта. Военно-медицинский журнал // 1944. №3-4. С.8-16.
8. Вишневский Н.А. Военные медики в битве под Москвой // Военно-медицинский журнал. 1974. №12. С.18-22.
9. Вовси М.С. Некоторые вопросы военно-полевой терапии // Военно-санитарное дело. 1941. №12. С.12-16.
10. Галин Л.Л., Ляшенко Н.И. «Военно-медицинский журнал» 1823 года // Военно-медицинский журнал. 1993. №2. С.71-72.
11. Галин Л.Л. Деятельность военно-санитарной службы в годы Великой Отечественной войны (по материалам «Военно-медицинского журнала») // Советское здравоохранение. 1984. №5. С.58-61.
12. Галин Л.Л., Ляшенко Н.И. По высочайшему повелению – издавать (К 170-летию «Военно-медицинского журнала») // Военно-медицинский журнал. 1992. №8. С.64-65.
13. Галин Л.Л. Роль «Военно-медицинского журнала» в совершенствовании организации медицинского обеспечения действующей армии в России и СССР в войнах XX века (1904-1945 гг.): автореф. дис. ... канд. мед. наук: 07.00.10. История науки и техники (история медицины и советского здравоохранения). М., 1990. 23 с.
14. Старейшина отечественных медицинских изданий (К 180-летию «Военно-медицинского журнала») / Л.Л. Галин та ін. // Военно-медицинский журнал. 2002. №8. С.63-66.
15. Георгиевский А.С., Селиванов В.И., Селиванов Е.Ф. Задачи историков военной медицины в свете перестройки // Военно-медицинский журнал. 1989. №2. С.71-74.

16. Георгиевский А.С., Лобастов О.С., Иванькович Ф.А. Организация медицинского обеспечения советских войск в Сталинградской наступательной операции (К 45-летию Сталинградской битвы) // Военно-медицинский журнал. 1987. №11. С.23-28.
17. Георгиевский А.С., Вишневецкий Н.А. Первый опыт организации медицинского обеспечения контрнаступательных операций в Великой Отечественной войне (К 20-летию битвы под Москвой) // Военно-медицинский журнал. 1961. №12. С.54-61.
18. Григорьев А.Н. Медицинская служба в Сталинградской битве // Военно-медицинский журнал. 1968. №1. С.19-24.
19. Гурвич М.М. Организация медицинского обеспечения советских войск в битве под Москвой (К 30-летию разгрома немецко-фашистских войск под Москвой) // Военно-медицинский журнал. 1971. №12. С.10-16.
20. Завалишин Н.И. Военная медицина в Отечественную войну // Военно-медицинский журнал. 1944. №11-12. С.6-11.
21. Задачи зимнего периода. Военно-санитарное дело. 1941. №10. С.1-4.
22. Захаров В.С., Шматиков Д.М. Военно-медицинская доктрина и санитарная тактика // Военно-санитарное дело. 1941. №8. С.1-6.
23. Иванов А.П. Некоторые вопросы снабжения медико-санитарным имуществом войск Советской Армии в период обороны Севастополя // Военно-медицинский журнал. 1964. №7. С.90-92.
24. К 150-летию со дня выхода первого номера «Военно-медицинского журнала» // Военно-медицинский журнал. 1973. №1. С.3-8.
25. К 160-летию «Военно-медицинского журнала» // Военно-медицинский журнал. 1983. №1. С.10-17.
26. Карпов И.Е., Усков В.И. Военно-медицинскому журналу – 140 лет // Военно-медицинский журнал. 1963. №5. С.10-18.
27. Коваль М.В. Україна у Другій світовій і Великій Вітчизняній війнах 1939-1945 рр.: Спроба сучасного концептуального бачення. К.: Вища школа, 1994. 58 с.
28. Коваль М.В. Україна: 1939-1945. Маловідомі і непрочитані сторінки історії. К.: Вища школа, 1995. 194 с.
29. Король В.Ю. Історіографія історії України періоду Другої світової війни // Вісник Київського нац. Ун-т ім. Т. Шевченка. Сер.: Історія. К., 2002. Вип.63-64. С.14-16.
30. Роль медицинской службы в восполнении боевых потерь в личном составе в годы войны / В.С. Крутов та ін. // Военно-медицинский журнал. 1995. №4. С.4-7.
31. Кузьменко А.И. Очерк становления и развития Отечественной военно-полевой терапии (По материалам периодической медицинской печати) // Военно-медицинский журнал. 1975. №3. С.88-91.
32. Лисенко О.Є. Дослідження історії Другої світової війни у сучасній Україні: основні тенденції та перспективи // Український історичний журнал. 2011. №4. С.165-194.
33. Лисенко О.Є. Історіописання Другої світової війни як самостійна субдисципліна. Україна в Другій світовій війні: погляд з XXI ст.: Історичні нариси: у 2-х кн. Нац. Акад. Наук України, Інститут історії України. К.: Наукова думка, 2010. Кн. 1. С.9-42.
34. Лобастов О.С., Соколов В.И. Медицинское обеспечение войск 3-го и 2-го Украинских фронтов в Венской наступательной операции // Военно-медицинский журнал. 2005. №5. С.15-24.
35. Лобастов О.С. Медицинское обеспечение советских войск в Берлинской операции // Военно-медицинский журнал. 1993. №3. С.58-63.
36. Макаров И.Д., Акодус Я.И. К тридцатилетию советской военной медицины // Военно-медицинский журнал. 1947. №11. С.12-25.
37. Поляков Н.А. Медицинское обеспечение наступательной операции N-ской армии (Духовщинская операция) // Военно-медицинский журнал. 1945. №7-8. С.43-54.
38. Поляков Н.А. Санитарное обеспечение ударной армии при наступлении // Военно-санитарное дело. 1942. №4-5. С.33-40.
39. Попов И.Н. Лабораторное обслуживание войск в годы Отечественной войны // Военно-медицинский журнал. 1948. №4. С.49-53.
40. Поповьян И.М. Задачи военно-полевого хирурга при наступательной операции // Военно-санитарное дело. 1942. №7. С.15-18.

41. Селиванов В.И. Медицинское обеспечение войск в Берлинской наступательной операции // Военно-медицинский журнал. 1995. №7. С.61-65.
42. Смирнов Е.И. Задачи санитарной службы на новом этапе Великой отечественной войны // Военно-санитарное дело. 1941. №12. С.1-4.
43. Смирнов Е.И. Наши неотложные задачи // Военно-санитарное дело. 1942. №11-12. С.2-7.
44. Смирнов Е.И. О некоторых организационных вопросах полевой санитарной службы // Военно-санитарное дело. 1943. №5-6. С.3-8.
45. Смирнов Е.И. Роль санитарной службы в Великой Отечественной войне // Военно-санитарное дело. 1941. №11. С.1-5.
46. Солдатенко А.Н., Зильберберг Л.Б. Организационные вопросы военной медицины периода Великой Отечественной войны на страницах «Военно-медицинского журнала» // Военно-медицинский журнал. 1974. №5. С.85-87.
47. Стецкевич В.В. Радянська історіографія Другої світової війни. Україна в другій світовій війні: погляд з ХХІ ст. Історичні нариси: у 2-х кн. Нац. Акад. Наук України, Інститут історії України. К.: Наукова думка, 2010. Кн. 1. С.43-83.
48. Тиманьков К.Д. Задачи медицинского снабжения на зимний период // Военно-санитарное дело. 1942. №10. С.69-71.
49. Угрюмов Б.Л. Медицинская помощь советским воинам в боях под Москвой // Военно-медицинский журнал. 1966. №11. С.8-10.
50. Україна в Другій світовій війні: погляд з ХХІ століття. Історичні нариси: у 2-х кн. Нац. Акад. Наук України, Інститут історії України. К.: Наукова думка, 2010. Кн.1. 735 с.
51. Хмыров А.Б. Медицинское обеспечение войск в Смоленском оборонительном сражении 1941 г. // Военно-медицинский журнал. 1971. №11. С.84-89.
52. Ходорков Л.А. Ближайшие задачи лечебно-эвакуационной работы // Военно-санитарное дело. 1942. №4-5. С.9-11.
53. Цвелев Ю.В., Цыганкова Л.А. Организация медицинской помощи женщинам в действующей армии в 1941-1945 гг. // Военно-медицинский журнал. 1995. №9. С.60-66.
54. Шалаев Н.Ф. «Военно-медицинский журнал» фронтовых лет // Военно-медицинский журнал. 1990. №5. С.77-80.
55. Юров И.А. «Военно-медицинскому журналу» – 160 лет // Военная мысль. 1983. №1. С.77-80.

REFERENCES

1. Abramov P.V. (1941). *Sanitarnoe obespechenie Rostovskoy operatsii Krasnoy armii (Noyabr 1941 g.)*. [Sanitary Provision of the Rostov Operation of the Red Army (November 1941)]. *Voенно-sanitarnoe delo – Military-sanitary business, №12, 41-49* [in Russian].
2. Bagdasaryan S.M. (1944). «*Voенно-meditsinskiy zhurnal*». [«Military Medical Journal»]. *Voенно-meditsinskiy zhurnal – Military medical journal, 1-2, 93-94* [in Russian].
3. Bagdasaryan S.M. (1944). *Vsestoronne izuchat i umelo ispolzovat opyt voyny*. [Comprehensively study and skillfully use the experience of war]. *Voенно-meditsinskiy zhurnal – Military medical journal, 1-2, 3-10* [in Russian].
4. Bispen I.I., Satrapinskiy F.V., & Bryzgalova L.L. (1963). *O meditsinskom obespechenii voysk v bitve na Volge*. [About medical support of troops in the battle on the Volga.]. *Voенно-meditsinskiy zhurnal – Military medical journal, 2, 84-87* [in Russian].
5. Bragin I.S. (1970). *Opyt vzaimodeystviya meditsinskoy sluzhby armii, flota i organov grazhdanskogo zdravookhraneniya v period oborony Odessy v 1941 godu*. [Experience in the interaction of the medical service of the army, navy and civilian health authorities during the defense of Odessa in 1941]. *Voенно-meditsinskiy zhurnal – Military medical journal, 7, 5-7* [in Russian].
6. Velichko M.A. (2007). *Vklad «Voенно-meditsinskogo zhurnala» v meditsinskoe obespechenie Krasnoy Armii v gody Velikoy Otechestvennoy voyny*. [The contribution of the Military Medical Journal to the medical support of the Red Army during the Great Patriotic War]. *Voенно-meditsinskiy zhurnal – Military medical journal, 8, 74-80* [in Russian].
7. Verkhovskiy D.N. (1944). *Meditsinskoe obespechenie voysk Leningradskogo fronta*. [Medical support of the troops of the Leningrad Front]. *Voенно-meditsinskiy zhurnal – Military medical journal, 3-4, 8-16* [in Russian].
8. Vishnevskiy N.A. (1974.) *Voенnye mediki v bitve pod Moskvoy*. [Military doctors in the battle of Moscow]. *Voенно-meditsinskiy zhurnal – Military medical journal, 12, 18-22* [in Russian].

9. Vovsi M.S. (1941). *Nekotorye voprosy voenno-polevoy terapii*. [Some questions of military therapy]. *Voенно-sanitarnoe delo*, 12, 12-16 [in Ukrainian].
10. Galin L.L., & Lyashenko N.I. (1993). «*Voенно-meditsinskiy zhurnal*» 1823 goda. [The Military Medical Journal of 1823]. *Voенно-meditsinskiy zhurnal – Military medical journal*, 2, 71-72 [in Russian].
11. Galin L.L. (1984). *Deyatel'nost voenno-sanitarnoy sluzhby v gody Velikoy Otechestvennoy voyny (po materialam «Voенно-meditsinskogo zhurnala»)*. [The activities of the military-sanitary service during the Great Patriotic War (based on the materials of the Military Medical Journal)]. *Sovetskoe zdravookhranenie – Soviet health care*, 5, 58-61 [in Russian].
12. Galin L.L., & Lyashenko N.I. (1992). *Po vysochayshemu poveleniyu – izdat (K 170-letiyu «Voенно-meditsinskogo zhurnala»)*. [By the highest order – to publish (To the 170th anniversary of the Military Medical Journal)]. *Voенно-meditsinskiy zhurnal – Military medical journal*, 8, 64-65 [in Russian].
13. Galin L.L. (1990). *Rol «Voенно-meditsinskogo zhurnala» v sovershenstvovanii organizatsii meditsinskogo obespecheniya deystvuyushchey armii v Rossii i SSSR v voynakh XX veka (1904-1945 gg.)*. [The role of the Military Medical Journal in improving the organization of medical support for the active army in Russia and the USSR in the wars of the 20th century (1904-1945)]: avtoref. dis. ... kand. med. nauk: 07.00.10. Istoriya nauki i tekhniki (istoriya meditsiny i sovetskogo zdravookhraneniya). Moscow, [in Russian].
14. Galin L.L. (2002). *Stareyshina otechestvennykh meditsinskikh izdaniy (K 180-letiyu «Voенно-meditsinskogo zhurnala»)*. [Elder of domestic medical publications (To the 180th anniversary of the Military Medical Journal)]. *Voенно-meditsinskiy zhurnal – Military medical journal*, 8, 63-66 [in Russian].
15. Georgievskiy A.S., Selivanov V.I., & Selivanov Ye.F. (1989). *Zadachi istorikov voennoy meditsiny v svete perestroyki*. [The tasks of historians of military medicine in the light of restructuring]. *Voенно-meditsinskiy zhurnal – Military medical journal*, 2, 71-74 [in Russian].
16. Georgievskiy A.S., Lobastov O.S., & Ivankovich F.A. (1987). *Organizatsiya meditsinskogo obespecheniya sovetskikh voysk v Stalingradskoy nastupatel'noy operatsii (K 45-letiyu Stalingradskoy bitvy)*. [Organization of medical support of Soviet troops in the Stalingrad offensive operation (To the 45th anniversary of the Battle of Stalingrad)]. *Voенно-meditsinskiy zhurnal – Military medical journal*, 11, 23-28 [in Russian].
17. Georgievskiy A.S., & Vishnevskiy N.A. (1961). *Pervyy opyt organizatsii meditsinskogo obespecheniya kontrnastupatel'nykh operatsiy v Velikoy Otechestvennoy voyne (K 20-letiyu bitvy pod Moskvoy)*. [The first experience in organizing medical support for counteroffensive operations in the Great Patriotic War (on the 20th anniversary of the Battle of Moscow)]. *Voенно-meditsinskiy zhurnal – Military medical journal*, 12, 54-61 [in Russian].
18. Grigorev A.N. (1968). *Meditsinskaya sluzhba v Stalingradskoy bitve*. [Medical service in the Battle of Stalingrad]. *Voенно-meditsinskiy zhurnal – Military medical journal*, 1, 19-24 [in Russian].
19. Gurvich M.M. (1971). *Organizatsiya meditsinskogo obespecheniya sovetskikh voysk v bitve pod Moskvoy (K 30-letiyu razgroma nemetsko-fashistskikh voysk pod Moskvoy)*. [Organization of medical support of Soviet troops in the Battle of Moscow (To the 30th anniversary of the defeat of the German fascist troops near Moscow)]. *Voенно-meditsinskiy zhurnal – Military medical journal*, 12, 10-16 [in Russian].
20. Zavalishin N.I. (1944). *Voennaya meditsina v Otechestvennyuyu voynu*. [Military medicine in the Patriotic War]. *Voенно-meditsinskiy zhurnal – Military medical journal*, 11-12, 6-11 [in Russian].
21. *Zadachi zimnego perioda*. (1941). [Tasks of the winter period]. *Voенно-sanitarnoe delo – Military-sanitary business*, 10, 1-4 [in Russian].
22. Zakharov V.S., & Shmatikov D.M. (1941). *Voенно-meditsinskaya doktrina i sanitarnaya taktika*. [Military Medical Doctrine and Sanitary Tactics]. *Voенно-sanitarnoe delo – Military-sanitary business*, 8, 1-6 [in Russian].
23. Ivanov A.P. (1964). *Nekotorye voprosy snabzheniya mediko-sanitarnym imushchestvom voysk Sovetskoy Armii v period oborony Sevastopolya*. [Some issues of supplying the medical-sanitary property of the troops of the Soviet Army during the defense of Sevastopol]. *Voенно-meditsinskiy zhurnal – Military medical journal*, 7, 90-92 [in Russian].
24. *K 150-letiyu so dnya vykhoda pervogo nomera «Voенно-meditsinskogo zhurnala»*. (1973). [To the 150th anniversary of the publication of the first issue of the Military Medical Journal]. *Voенно-meditsinskiy zhurnal – Military medical journal*, 1, 3-8 [in Russian].

25. K 160-letiyu «*Voенно-meditsinskogo zhurnala*». (1983). [To the 160th anniversary of the Military Medical Journal]. *Voенно-meditsinskiy zhurnal – Military medical journal*, 1, 10-17 [in Russian].
26. Karpov I.Ye., & Uskov V.I. (1963). *Voенно-meditsinskomu zhurnalu – 140 let*. [Military Medical Journal – 140 years]. *Voенно-meditsinskiy zhurnal – Military medical journal*, 5, 10-18 [in Russian].
27. Koval M.V. (1994). *Ukraina u Druhii svitovii i Velykii Vitchyznianiі viinakh 1939-1945 rr.: Sproba suchasnoho kontseptualnoho bachennia*. [Ukraine in the Second World War and the Great Patriotic War of 1939-1945: An Attempt to Contemporary Conceptual Vision]. Kyiv: Vyscha shkola [in Ukrainian].
28. Koval M.V. (1995). *Ukraina: 1939-1945. Malovidomi i neprochytani storinky istorii*. [Ukraine: 1939-1945. Little-known and unread pages of history]. Kyiv: Vyscha shkola [in Ukrainian].
29. Korol V.Iu. (2002). *Istoriografii istorii Ukrainy periodu Druhoi svitovoi viiny*. [Historiography of the history of Ukraine during the period of the Second World War]. *Visnyk Kyivskoho nats. Un-t im. T. Shevchenka. Ser.: Istoriia - Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. History*, 63-64, 14-16 [in Ukrainian].
30. Krutov V.S. (1995). *Rol meditsinskoy sluzhby v vospolnenii boevykh poter v lichnom sostave v gody voyny*. [The role of the medical service in replenishing combat losses in personnel during the war years]. *Voенно-meditsinskiy zhurnal – Military medical journal*, 4, 4-7 [in Russian].
31. Kuzmenko A.I. (1975). *Ocherk stanovleniya i razvitiya Otechestvennoy voенно-polevoy terapii (Po materialam periodicheskoy meditsinskoy pechati)*. [Essay on the Formation and Development of Domestic Military Field Therapy (Based on Periodical Medical Press)]. *Voенно-meditsinskiy zhurnal – Military medical journal*, 3, 88-91 [in Russian].
32. Lysenko O.Ie. (2011). *Doslidzhennia istorii Druhoi svitovoi viiny u suchasniі Ukraini: osnovni tendentsii ta perspektyvy*. [Study of the history of the Second World War in modern Ukraine: main trends and perspectives]. *Ukrayinskyj istorychnyj zhurnal – Ukrainian historical Journal*, 4, 165-194 [in Ukrainian].
33. Lysenko O.Ie. (2010). *Istoriopysannia Druhoi svitovoi viiny yak samostiina subdystsiplina*. [Historical descriptions of the Second World War as an independent subdiscipline]. *Ukraina v Druhii svitovii viini: pohliad z XXI st.: Istorychni narysy – Ukraine in the Second World War: A View from the 21st Century: Historical Essays*. Kyiv: Naukova dumka, 1, 9-42 [in Ukrainian].
34. Lobastov O.S., & Sokolov V.I. (2005). *Meditsinskoє obespechenie voysk 3-go i 2-go Ukrainskikh frontov v Venskoj nastupatelnoy operatsii*. [Medical support of the troops of the 3rd and 2nd Ukrainian fronts in the Vienna offensive operation]. *Voенно-meditsinskiy zhurnal – Military medical journal*, 5, 15-24 [in Russian].
35. Lobastov O.S. (1993). *Meditsinskoє obespechenie sovetskikh voysk v Berlinskoj operatsii*. [Medical support of Soviet troops in the Berlin operation]. *Voенно-meditsinskiy zhurnal – Military medical journal*, 3, 58-63 [in Russian].
36. Makarov I.D., & Akodus Ya.I. (1947). *K tridtsatiletyu sovetskoy voенnoy meditsiny*. [Towards the thirtieth anniversary of Soviet military medicine]. *Voенно-meditsinskiy zhurnal – Military medical journal*, 11, 12-25 [in Russian].
37. Polyakov N.A. (1945). *Meditsinskoє obespechenie nastupatelnoy operatsii N-skoy armii (Dukhovshchinskaya operatsiya)*. [Medical support of the offensive operation of the N-th Army (Dukhovshchina operation)]. *Voенно-meditsinskiy zhurnal – Military medical journal*, 7-8, 43-54 [in Russian].
38. Polyakov N.A. (1942). *Sanitarnoe obespechenie udarnoy armii pri nastuplenii*. [Sanitary support of the shock army at approach]. *Voенно-sanitarnoe delo – Military-sanitary business*, 4-5, 33-40 [in Russian].
39. Popov I.N. (1948). *Laboratornoє obsluzhivanie voysk v gody Otechestvennoy voyny*. [Laboratory maintenance of troops during the Patriotic War]. *Voенно-meditsinskiy zhurnal – Military medical journal*, 4, 49-53 [in Russian].
40. Popovyan I.M. (1942). *Zadachi voенно-polevogo khirurga pri nastupatelnoy operatsii*. [The tasks of the military surgeon in the offensive operation]. *Voенно-sanitarnoe delo – Military-sanitary business*, 7, 15-18 [in Russian].
41. Selivanov V.I. (1995). *Meditsinskoє obespechenie voysk v Berlinskoj nastupatelnoy operatsii*. [Medical support of troops in the Berlin offensive operation]. *Voенно-meditsinskiy zhurnal – Military medical journal*, 7, 61-65 [in Russian].

42. Smirnov Ye.I. (1941). *Zadachi sanitarnoy sluzhby na novom etape Velikoy otechestvennoy voyny*. [The tasks of the sanitary service at the new stage of the Great Patriotic War]. *Voенно-sanitarnoe delo – Military-sanitary business*, 12, 1-4 [in Russian].
43. Smirnov Ye.I. (1942). *Nashi neotlozhnye zadachi*. [Our urgent tasks]. *Voенно-sanitarnoe delo – Military-sanitary business*, 11-12, 2-7 [in Russian].
44. Smirnov Ye.I. (1943). *O nekotorykh organizatsionnykh voprosakh polevoy sanitarnoy sluzhby*. [On some organizational issues of the field health service]. *Voенно-sanitarnoe delo – Military-sanitary business*, 5-6, 3-8 [in Russian].
45. Smirnov Ye.I. (1941). *Rol sanitarnoy sluzhby v Velikoy Otechestvennoy voyne*. [The role of sanitation in the Great Patriotic War]. *Voенно-sanitarnoe delo – Military-sanitary business*, 11, 1-5 [in Russian].
46. Soldatenko A.N., & Zilberberg L.B. (1974). *Organizatsionnye voprosy voennoy meditsiny perioda Velikoy Otechestvennoy voyny na stranitsakh «Voенно-meditsinskogo zhurnala»*. [Organizational issues of military medicine during the Great Patriotic War on the pages of the Military Medical Journal]. *Voенно-meditsinskiy zhurnal – Military medical journal*, 5, 85-87 [in Russian].
47. Stetskevych V.V. (2010). *Radianska istoriohrafiiia Druhoi svitovoi viiny*. [Soviet historiography of the Second World War]. *Ukraina v Druhii svitovii viini: pohliad z XXI st.: Istorychni narysy – Ukraine in the Second World War: A View from the 21st Century: Historical Essays*. Kyiv: Naukova dumka, 1, 9-42 [in Ukrainian].
48. Timankov K.D. (1942). *Zadachi meditsinskogo snabzheniya na zimniy period*. [Tasks of medical supply for the winter period]. *Voенно-sanitarnoe delo – Military-sanitary business*, 10, 69-71 [in Russian].
49. Ugryumov B.L. (1966). *Meditsinskaya pomoshch sovetskim voynom v boyakh pod Moskvoy*. [Medical assistance to Soviet soldiers in battles near Moscow]. *Voенно-meditsinskiy zhurnal – Military medical journal*, 11, 8-10 [in Russian].
50. *Ukraine in the Second World War: A View from the 21st Century: Historical Essays*. (2010). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
51. Khmyrov A.B. (1971). *Meditsinskoe obespechenie voysk v Smolenskom oboronitelnom srazhenii 1941 g*. [Medical support of troops in the Smolensk defensive battle of 1941]. *Voенно-meditsinskiy zhurnal – Military medical journal*, 11, 84-89 [in Russian].
52. Khodorkov L.A. (1942). *Blizhayshie zadachi lechebno-evakuatsionnoy raboty*. [The nearest tasks of medical evacuation work]. *Voенно-sanitarnoe delo – Military-sanitary business*, 4-5, 9-11 [in Russian].
53. Tsvelev Yu.V., & Tsygankova L.A. (1995). *Organizatsiya meditsinskoy pomoshchi zhenshchinam v deystvuyushchey armii v 1941-1945 gg*. [Organization of medical care for women in the army in 1941-1945]. *Voенно-meditsinskiy zhurnal – Military medical journal*, 9, 60-66 [in Russian].
54. Shalaev N.F. (1990). «*Voенно-meditsinskiy zhurnal» frontovykh let*. [«Military Medical Journal» of the war years]. *Voенно-meditsinskiy zhurnal – Military medical journal*, 5, 77-80 [in Russian].
55. Yurov I.A. (1983). «*Voенно-meditsinskomu zhurnalu» – 160 let*. [«Military Medical Journal» – 160 years old]. *Voennaya mysl – Military thought*, 1, 77-80 [in Russian].

Одержано 3.09.2018.